

Шахновська І. І.

*доцент кафедри англійської філології і перекладу
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна*

Вознюк А.М.

*магістрант кафедри англійської філології і перекладу
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна*

ВІДТВОРЕННЯ ЕМОЦІЙ ПЕРСОНАЖІВ ДИТЯЧОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ-

Анотація. Статтю присвячено проблемам відтворення емоційних переживань персонажів в англо-українських перекладах дитячої художньої літератури. Керуючись власною емотивною компетенцією, перекладач добирає лексичні та синтаксичні мовні засоби, які є типовими для відповідної емотивної ситуації у цільовій мові. Такі емоційно марковані або емотивні засоби виконують важливу функцію, оскільки забезпечують розуміння читачем внутрішнього світу персонажів, тим самим сприяючи розкриттю творчого задуму автора.

Ключові слова: емоційне переживання, емотивна компетенція, емотивна ситуація, емотивні мовні засоби.

Постановка проблеми. Сучасні комунікативно та дискурсивно спрямовані дослідження значну увагу приділяють вивченню суб'єктивного чинника у міжособистісній та міжкультурній взаємодії. Категорія емотивності, яка відбиває мовне втілення психічного феномену емоцій, належить до найбільш суб'єктивних та антропонімічних за своєю природою лінгвістичних категорій [1], тому її поглиблене вивчення викликає широку зацікавленість серед представників різних напрямів сучасних мовознавчих студій: лінгвокогнітивного, лінгвопсихологічного, лінгвокультурологічного тощо.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Емоційну складову комунікативної поведінки мовної особистості в дискурсах різного типу досліджували

українські та зарубіжні лінгвісти В. В. Жура, Л. В. Козяревич, Н. А. Одарчук, О. Б. Франко, І. Є. Фролова, В. І. Шаховський. Увага приділялася особливостям емоційно-оцінного дискурсу (Т.А.Трипольська, Я.П. Гнезділова, В.І. Шаховський), впливу емоцій на мовленнєву діяльність мовної особистості (Т.Н. Синьоокова, В.І. Жельвис, А.В. Селяев, М. Drescher), емоційному аспекту невербальної комунікації (Л.В.Солощук, О.А.Янова, Г.Ю.Крейдлін, S. Niemeier, P. Niedenthal).

Метою статті є вивчення лексичного та синтаксичного аспекту відтворення емоцій в дитячій англomовній літературі та її перекладах українською.

Виклад основного матеріалу. Література безпосередньо співвідноситься зі світом емоцій та почуттів людини, тому важливим аспектом дослідження художнього перекладу є його аналіз з точки зору адекватності відтворення виявів емоцій та емоційних станів персонажів, а також здатність викликати відповідний емоційний відгук читача. У художньому тексті емоції персонажів втілюються системою мовних одиниць різних рівнів. Такі емоційно марковані або емотивні засоби виконують важливу функцію, оскільки забезпечують розуміння читачем внутрішнього світу персонажів, тобто сприяють розкриттю творчого задуму автора.

Традиційно основну роль у відтворенні емоцій дійових осіб відіграє лексика. Виділяють три групи лексики, яка вербалізує емоції в художньому тексті: лексика, що називає емоції; лексика, що описує емоції; лексика, що виражає емоції [2]. З огляду на те, що характерною рисою будь-якого твору для дітей є доступність та простота сприйняття, лексика прямої, безпосередньої номінації емоцій значно переважає над іншими групами, забезпечуючи безпомилкове декодування емоційного переживання у контексті твору. Іншою відмітною ознакою репрезентації емоцій в дитячій літературі є значна чисельна перевага позитивно-оцінної лексики:

*Oh, the **joy** of being able to cram large pieces of something sweet and solid into one's mouth! The sheer blissful **joy** of being able to feel one's mouth with rich solid food! [7, p. 43] – Чарлі схопив шоколадку, миттю зірвав обгортку і вп'явся в неї зубами. Відкусив великий шматок... тоді другий... о, яка ж то **радість** запихати в рот величезні кусні чогось солодкого й твердого! Яке неймовірне **блаженство** відчувати в роті тверду й поживну їжу! [6, с. 68].*

Хлопчик Чарлі неймовірно радий тримати в руках чудовий шоколад і смакувати його. Його емоції досягають дуже високої інтенсивності, оскільки шоколад він куштує лише раз на рік – сім'я Чарлі бідна та не може дозволити собі розкіш гарно харчуватися, обмежуючись водянистим капустяним супом. Англійська лексема *joy* була відтворена українським еквівалентом *радість*, словосполучення *blissful joy* замінено іменником *блаженство* з метою уникнення повтору лексеми «радість».

Номінація емоцій типова для авторських коментарів, які експліцитно пояснюють психологічний стан персонажа. Лексеми-номінації емоцій не становлять труднощі для перекладача. Їхній переклад зводиться до підбору прямого словникового відповідника назви емоції в цільовій мові. Іноді в стилістичних цілях дослівний переклад лексеми може супроводжуватися певними трансформаціями, як-от заміна частини мови:

*And in a rush of fierce **joy** he realized he'd found something he could do without being taught – this was easy, this was wonderful! [9, p. 60].– Гампи нестямно зрадів, усвідомивши, що може робити те, чого навіть не вчився, – це було легко, це було чудово! [8, с. 68].*

Іншим способом відтворення емоцій персонажів в дитячій літературі є опис. У лексичному складі англійської та української мов існує низка лексичних одиниць, що описують жести, міміку, рухи. Опис паралінгвістичних засобів вираження емоцій дозволяє читачам встановити їх модальність:

*They all **laughed and stamped and clapped their hands**, when the dwarves (with poor little Bilbo at the back and nearest to the whips) came running in, while*

the goblin-drivers whooped and cracked their whips behind [11, p. 57]. – Усі почвари зареготали, затупали ногами, заплескали в долоні, коли гноми (з бідолашним малим Більбо позаду, де найближче було до нагайок) убігли до тієї печери, гнані гоблінами-погоничами, що гейкали та виляскували нагайками [10, с. 65].

Універсальність фізичного вияву емоцій у двох мовах уможливорює переклад англійських лексем *stamp, clap one's hands* за допомогою їхніх словникових відповідників *затупати ногами* та *заплескати в долоні*, а переклад англійського дієслова *laugh* – шляхом добору контекстуального відповідника *реготати*. Опис невербального компоненту емоцій персонажів-гоблінів сигналізує читачам, що вони радіють з приводу появи нових в'язнів – гномів і гобіта.

Окрім використання прямого та контекстуального відповідника, опис емоційного переживання може здійснюватися шляхом застосування низки перекладацьких трансформацій, найбільш частотною серед яких є трансформація додавання, що обумовлено, на наш погляд, більшою експліцитністю української мови порівняно з лаконічністю англійської:

*Albus Dumbledore had got to his feet. He was **beaming** at the students, his arms opened wide, as if nothing could have pleased him more than to see them all there [9, p. 91]. – Підвівся Албус Дамблдор. Розвівши руки, він широко всміхнувся до учнів, неначе ніщо в світі не могло його так втішити, як сяючі лиця всіх його вихованців [8, с. 126].*

Подекуди натрапляємо на випадки, коли номінація емоцій поєднується з їхнім описом:

Calcifer obviously felt terribly unsafe. His orange eyes were round with fear, and he kept shooting feeble little arm-shaped flames out on either side, in a useless attempt to take hold of the sides of the shovel [13, p. 331]. – Крім того, Софі побачила, що Кальциферові жахливо незатишно та страшно. Жовтогарячі очі вогненного демона витріщилися від переляку, і він гарячково випускав у

різні боки тоненькі язички-ручки, безуспішно намагаючись схопитися за краї совка [12, с. 256].

Безпосереднє вираження емоцій реалізується власне емотивними висловленнями персонажів дитячої літератури, які є результатом складної взаємодії лексики, що входить до їхнього складу, та синтаксису. Невід'ємну складову емотивних висловлень становить їх інтонаційне оформлення. Просодична характеристика мовлення персонажів у художній літературі не знаходить фізичного втілення, що, однак, не означає елімінацію цієї властивості, адже вона є надто важливою [3, с. 169]. Передати емоції” в художньому тексті дозволяє пунктуація, а також сукупність лексичних та синтаксичних засобів [3, с. 169; 4, с. 238].

Емотивні висловлення характеризуються функціонуванням у їхньому складі власне емотивних лексичних одиниць, які в дитячій художній літературі представлені вигуками та словами з суфіксами емоційної оцінки. Слідом за І. Скачковою, зазначимо двосторонній характер взаємодії контексту та вигуків, що функціонують у цьому контексті: вигуки сигналізують про емотивність контексту, а контекст, у свою чергу, виявляє емоції, які співвідносяться з цим вигуком [5, с. 12]. Під час продукування висловлення-реакції мовець добирає вигук, що якнайкраще відповідає його комунікативній інтенції, адже від використання емотивних знаків залежить ілюквативна сила висловлення. Як свідчать результати дослідження, інтерпретація прагматичного значення багатозначного вигуку здійснюється з опорою на контекст, у якому натрапляємо на опис невеликого прояву емоції або її пряму номінацію:

*‘And here comes Mike Teavee!’ said Grandpa Joe. ‘**Good heavens!** What have they done to him? He’s about ten feet tall and thin as a wire!’ [7, p. 111]. – А он і Майк Тіві! – повідомив дідунь Джо. – **О боженьку!** Що з ним? Він метрів три заввишки і тонюсінький, як дрім! [6, с. 221].*

У наведеному фрагменті вигук *Good heavens!* є сигналом емоції “тривожного здивування”, на яку вказує широкий контекст. Цей вигук є також багатозначним в українській мові та перекладається прямим еквівалентом *О боженьку!*

Іноді перекладачі не можуть знайти оптимальний відповідник для відтворення вигуку в цільовій мові, тоді вони або замінюють вигук невивуковим виразом із подібним значенням, або вилучають його, або підбирають функціональний аналог, тобто вигук, який виражає ту саму емоцію у подібній ситуації у цільовій мові, що спостерігаємо в наведеному нижче прикладі.

Holy mackerel! cried Mr Teavee. 'You mean we might have a collision [7, p. 96]?' – *Сто чортів у печінку!* – вигукнув пан Тіві. – *Тобто ми можемо зіткнутися ?*[6, с. 191].

Англійський вигук на позначення сильного ступеня здивування *Holy mackerel!* замінено українським вульгарно-розмовним виразом *Сто чортів у печінку!* Обидві лексеми належать до стилістично зниженої лексики, несуть високий емоційно-експресивний заряд, тому вважаємо переклад адекватним.

Лексичне наповнення емотивних висловлень персонажів дитячої літератури неможна розглядати окремо від їхньої синтаксичної організації. Як свідчать результати дослідження, в українській та англійській мовах наявні спільні та відмінні синтаксичні мовні засоби вираження емоцій, знання яких є вкрай важливим для перекладача. До спільних засобів належать структури з повторами та вигуками, незакінчені та еліптичні конструкції, риторичні запитання, односкладові номінативні речення. В переважній більшості випадків емотивні засоби, спільні для двох мов не викликають ніяких складнощів при перекладі і зазвичай просто «копіюються» з вихідної мови в мову перекладу.

“You! You!” cried Thorin, turning upon him and grasping him with both hands. *“You miserable hobbit! You undersized—burglar!”* he shouted at a loss for words, and he shook poor Bilbo like a rabbit [11, p. 114]. – *Tu! Tu!* – *загримів*

Торін, обертаючись до гобіта й хапаючи його обома руками. – Ти, жалюгідний гобіте! Ти, куций... злодію! [10, с. 273].

Специфічна модель емотивного синтаксису англійської мови *You+Noun!* належить до двоскладних структур з простим іменним присудком. Характерною особливістю таких речень є відсутність дієслова-зв'язки. Висловлення на основі цієї моделі маркують вульгарно-розмовний стиль мовлення. Їхнім типовим лексичним наповненням є іменники -пейоративи. Перекладач копіює структуру речення, але в українській мові сама модель *Ти+Іменник!* є нейтральною, на емоційність вказує лише лексика *Ти, жалюгідний гобіте! Ти, куций... злодію!*. Підвищення емоційної насиченості мовлення персонажу досягається шляхом повторення апелятивного займенника *you/ ti* в українській мові.

Взагалі, повтори, будучи невід'ємним атрибутом розмовного мовлення, є одним із найбільш частотних засобів вираження емоцій персонажів дитячої літератури в обох мовах. У стані сильної емоційної напруги мовцю важко підібрати потрібні слова, тож він, заощаджуючи розумові зусилля, вдається до повторення одного або декількох елементів висловлення. Повтори вживаються як в межах одного речення-висловлення, так і як стилістичний прийом синтаксичного паралелізму, коли низка речень має аналогічну будову:

'Ron! Ron! Where are you? The game's over! Harry's won! We've won! Gryffindor are in the lead!' shrieked Hermione, dancing up and down on her seat and hugging Parvati Patil in the row in front. [9, p. 164]. – Рон! Рон! Де ти? Гра скінчилася! Гаррі переміг! Ми виграли! Грифіндор – лідер! – волала Герміона, танцюючи на сидінні й обіймаючи Парваті Патіл, яка стрибала в нижньому ряду. [8, с. 229].

У наведеному прикладі сильний ступінь емоції радості виражають лексичні та синтаксичні повтори. Паралельність конструкцій ("*Harry's won!*", "*We've won!*") додає висловлюванню додаткової емоційності; у процесу перекладу цього не було відтворено – «*Гаррі переміг!*», «*Ми виграли!*». Однак

загальний зміст разом з присутнім в оригінальному тексті експресивним забарвленням було передано без змін.

Для емоційних висловлень персонажів дитячої літератури характерні прості непоширені речення.

'It's disgusting!' the BFG gurgled. 'It's sickable! It's rotsome! It's maggotwise! Try it yourself, this foulsome snozzcumber [15, p. 35]!' – Жажітнявщина! – бурмотів ВДВ. – Блюйно! Отруйно! Ось візьми й сама скуштууй цей брідогидний ойгірок! [14, с. 59]

Лише у разі описів в авторському мовленні невербального компоненту емоцій в англійських текстах та українських перекладах вживаються складнопідрядні та складносурядні речення, ускладнені однорідними членами, дієприкметниковими та дієприслівниковими зворотами:

The colour was rushing to his cheeks, and his eyes were wide open, shining with joy, and in the centre of each eye, right in the very centre, in the black pupil, a little spark of wild excitement was slowly dancing [7, p. 38]. – Шоки його порожевіли, широко розплющені очі радісно сяяли і в центрі, в самісінькому центрі кожного ока, в глибині чорних зіниць танцювали іскорки несамовитої радості [6, с. 75].

У наведеному прикладі в обох мовах використовується модель емоційно-нейтрального складносурядного речення. Про переживання персонажем радісного збудження свідчить лексика опису та номінації емоцій: *The colour was rushing to his cheeks* та *his eyes were wide open, shining with joy*, метафоричним виразом *little spark of wild excitement was slowly dancing*.

Висновки. Отже, основним завданням перекладача дитячої літератури є використання таких лексичних та синтаксичних емотивних мовних засобів, які, з одного боку, були б простими і доступними для сприйняття, а з іншого, – забезпечували максимальне наближення прагматичного потенціалу тексту оригіналу до тексту перекладу. Перспективою дослідження є розгляд

відтворення стилістичного потенціалу емотивних мовних засобів у текстах дитячої літератури.

Література:

1. Кобрина О. А. Модусные коммуникативные категории и их реализация в современном английском языке / О. А. Кобрина // Горизонты современной лингвистики : Традиции и новаторство : сб. в честь Е. С. Кубряковой. — М. : Языки славянских культур, 2009. — С. 319—333.
2. Шаховский В.И. Лингвистическая теория эмоций : [монография] / В. И. Шаховский. — М. : Гнозис, 2008. — 416 с.
3. Почепцов Г. Г. Предложение / Г. Г. Почепцов // Теоретическая грамматика современного английского языка / [ред. И. П. Иванова, В. В. Бурлакова, Г. Г. Почепцов]. — М. : Высшая школа, 1981. — С. 164—281.
4. Солощук Л. В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англomовному дискурсі: [монографія] / Л. В. Солощук. — Харків : Константа, 2006. — 300 с.
5. Скачкова И. И. Междометные референции к категориальным эмоциональным ситуациям (на материале английской и русской художественной коммуникации): автореф. дис. ...канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / И. И. Скачкова. — Волгоград, 2006. — 18 с.

Джерела ілюстративного матеріалу:

6. Дал Р. Чарлі і шоколадна фабрика / Роальд Дал. — К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2009. — 239 с.
7. Dahl R. Charlie and the Chocolate Factory / Roald Dahl. — Penguin Group USA. — 2001. — 334 p.
8. Ролінг Дж. К. Гаррі Поттер і філософський камінь / Джоан К. Ролінг. — К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2002. — 320 с.
9. Rowling J. K. Harry Potter and the Philosopher's Stone / Rowling J. K. — London: Bloomsbury Publishing Plc. — 231 p.
10. Толкін Дж. Р. Р. Гобіт, або Туди і звідти / Толкін, Джон Рональд Руел. — Перекл. з англ. Олена О'Лір. — Львів: Астролябія, 2007. — 320 с.
11. Tolkien J. R. R. The Hobbit / Tolkien J. R. R. — N-Y.: HarperCollins, 1995. — 271 p.
12. Джонс Д. В. Мандрівний замок Хаула / Діана В. Джонс. — Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. — 352 с. — (Дивовижні світи).
13. Jones D. W. Howl's Moving Castle / Diana Wynne Jones. — N-Y.: HarperCollins, 2012. — 448 p.
14. Дал Р. ВДВ (Великий Добрий Велетень). Повість / Роальд Дал. — Перекл. з англ. В. Морозова за ред. І. Малковича. [Іл. Кв. Блейк], — К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2013. — 272 с.
15. Dahl R. The BFG / Puffin Books / Roald Dahl. — N-Y.: Penguin Group, 1998. — 142 p.

Шахновская И. И., Вознюк А. М. Отображение эмоций персонажей детской художественной литературы: переводческий аспект

Аннотация. Статья посвящена проблемам репрезентации эмоциональных переживаний персонажей в англо-украинском переводе детской художественной литературы. Руководствуясь собственной эмотивной компетенцией, переводчик подбирает лексические и синтаксические языковые средства, которые являются типичными для соответствующей эмотивной ситуации в целевом языке. Такие эмоционально маркированные или эмотивные средства имеют важную функцию, поскольку обеспечивают понимание читателем внутреннего мира персонажей, таким образом способствуя раскрытию творческого замысла автора.

Ключевые слова: эмоциональное переживание, эмотивная компетенция, эмотивная ситуация, эмотивные языковые средства.

Shakhnovska I., Voznyuk A. Representation of the emotions of characters in children's fiction: translation aspects

Summary. The article deals with the problems of representation of emotions of characters in the English-Ukrainian translation of children's fiction. Following his own emotional competence, a translator chooses lexical and syntactic language means typical of the corresponding emotive situation in the target language. Such emotionally marked or emotive means perform an important function, since they give the reader the insight into the inner world of characters ensuring adequate understanding of the author's message.

Key words: emotion, emotional competence, emotive situation, emotive language means.